

NMH synger med Arne

- en personlig rapport fra oppstartsuken august 2011

I forbindelse med mottakelsen av de ny studerende i oppstartsuken, forventes de å delta i ett samlet musikalsk prosjekt. Dette år var det aktuelt å ta utgangspunkt i komponisten Arne Nordheims musikk. Arne Nordheim var æres-doktor (doctor honoris causae) på Norges Musikkhøgskole fra 2006. Han døde i juni 2010. Oppstartsukeprosjektet blev enn videre satt i relasjon til bestrebelsene på Norges Musikkhøgskole med å opprette et Arne Nordheimsenter for forskning og utviklingsarbeid innen ny og eksperimenterende musikk.

Et valg.

Harald Herresthal, Kjell-Tore Innervik og undertegnede, Ivar Frounberg, blev enige om, at fremføre en sats fra Arne Nordheims store prosjekt *Forbindelser*, som han komponerte i 1975 til NRKs 50-års jubileum. Verket er for fem byer, radio og fjernsyn. Det kan siges, at Arne Nordheims kjente pionerånd fult kommer til uttrykk, når han med datidens teknologi ønskede å synkronisere musikkfremføring av forskjellige ensembler i byene Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. NRK var den gang nok den eneste institusjon, som hadde ressurser til å gjennomføre et sådant prosjekt. I dag er mulighetene for å bruke den nødvendige teknologi mer tilgjengelig.

Innen FOU innsatsområde C har der vært arbeidet med *telematiske* musikkfremføringer. En gruppe lærere fra Norges Musikkhøgskole musiserte i 2009 med et ensemble på *Donald Tavel Arts Technology Research Center* på Indiana University via utveksling av visuell og lyd via nettf forbindelser. Innsatsområdet deltok i 2010 også i den første korrekt synkroniserte fremføring av komponisten Iannis Xenakis' verk *Persephassa* for seks slagverkere ved festspillene i Bergen og senere på Norges Musikkhøgskole. Hertil var utarbeidet et Max-patch som sendte dirigentsignaler til seks nettoppkoblede computere. Vi har derfor allerede erfaringer med de problemstillinger der knytter seg til sådanne prosjekter. Derfor turde vi binne an med oppgaven. Allikevel blev utfordringene mange.

Valget falt på satsen *Landet synger*, der hadde en passende varighet, og hvortil der kunne skaffes partitur og stemmemateriale fra NRKs notebibliotek. Alle fem byer var aktive i denne sats og det blev besluttet at knytte hver lokalitet til en plass nær, og i, Norges Musikkhøgskole.

At adaptere.

Tromsø blev plassert 'på toppen' på balkongen i femte etasje (de studerendes øvegang). Utgangspunkt for valget var, at den klokke, som Arne Nordheim hadde fått fra Larvik kommune skulle inngå i verket. Klokken er nu i Arne Nordheimsentrets varetekt. Balkongen blev derved en slags klokketårn mod omverdenen (les parkeringsplassen mellom Politihøgskolen og Chateau Neuf).

Siden Oslo var mest omfangsrig med hensyn til spilletid og ensemble blev denne lokalitet plassert i Lindemannsalen.

Det var derfor naturlig å benytte Levinsalen til Bergen.

Siden musikken til Trondheim i partituret krevde et orgel og kor var tanken på at representere Nidarosdomen nærliggende, og valget falt derfor på Sandvoldsalen, som nettopp har et orgel.

Stavanger var det ensemble, som var vanskeligst å få besatt med sammensætningen av de ny studerende. Ytterligere var stemmemateriale fraværende i det materiale vi hadde fått fra NRK, så her var det nødvendig å tenke nyt. Jeg fikk hurtig ideen å samle de mange jazzgitarister og jazztrommesett og lade dem spille sammen. Stavanger kunne derfor gjerne opptre i fri luft, og her blev valgt Amfiscenen mellom Norges Musikkhøgskole og Menighetsfakultetet.

I tilfelle av dårlig vær måtte Tromsø på balkongen rykke innendørs i 5. etasjes øveområde, og Stavanger rykke til Bevegelsesrommet. Tekniske problemer skulle senere flytte Stavanger-ensemblet permanent til Bevegelsesrommet.

At skape et sammenhengende verk.

Den første utfordring var å etablere en ny sammenheng for satsen, siden den nu skulle stå alene. De fem lokaliteter skulle kunne stå frem som meningsfulle i det nu meget kortere forløp på ca. 8 minutter. Opprinnelig varte hele verket over en time. Jeg måtte allikevel skaffe nykomponert materiale til Stavanger-ensemblet så det var ikke fremmed å tenke sig et nyt materiale andre steder også. På den annen side ville jeg holde tilkomponert materiale på et minimum. Temmelig hurtig fikk jeg ideen å benytte Stein Mehrens dikt til Arne Nordheim så jeg valgte fem strofer fra dette dikt, èn for hver lokalitet. Motiverende for utvelgelsen blev at de valgte strofer skulle danne en indre sammenheng (man skulle kunne tro at de utgjorde et samlet dikt), at de skulle relatere til musikk og være relevante for de ny studerendes opplevelse å bli mottatt på musikkhøgskolen.

Mapping.

Den neste utfordring var å 'mappe' sammensætningen av instrumenter blant de ny studerende mod verkets opprinnelige instrumentasjon. Som allerede nevnt var der en del jazzinstrumentalister, utover de, var der folkemusikere og to bandeneon som aldri tilnærmedesvis hadde vært påtenkt i den opprinnelige oppførelse. Blant de studerende var der ikke nok instrumentalister til å dekke al det slagverk, harper og kor som foreskrives. Også strykerbesetningen var i underkant, og det var heller ikke mulighet for å innkalle assistenter av økonomiske grunner. Det var en selvfølge, at hver studerende skulle primært spille sitt eget instrument, men det stod ikke klart før selve oppstartsuken begynnelse, hvem som faktisk kunne være deltakere.

Den endelige beslutning om 'mappingen' kunne derfor først treffes dagen før første prøve! Dette ville nesten umuliggjøre fremstillingen av stemmemateriale. De første beslutninger om bruk av instrumenter ble truffet før ferien. Prioritert blev instrumentasjonen av ensemblene i Tromsø (hvor vi kunne få to klarinetter og to trompeter, Arnes klokke, en slagverk og kor) og Oslo. Utgangspunktet for de øvrige steder blev, at de skulle representere klangen for hver deres sjangres karakteristiske instrumentarie: kirkemusikk i Trondheim (orgel, messing og kor), jazz i Stavanger og folkemusikk i Bergen (fele og trekkspill).

Før sommeren.

Før sommerferien blev disse hovedtrekk lagt fast. Der blev etablert et budsjett, og fastlagt hvilke tekniske løsninger vi kunne regne med. Prøveplanen blev lagt, med god tid til å løse tekniske problemer, både uten og med ensemblene tilstede. Der ble truffet avtale om fremstilling av stemmemateriale i uken innen prøveforløpet. Dirigenter for hver lokalitet blev spørre, men de fleste nådde først å svare akkurat innen oppstarten etter sommeren.

I annen uke av august var det planlagt (1) å etablere et intranett for synkronisering av ensemblene på hver lokalitet, (2) teste lyd- og videoforbindelse mellom hver lokalitet, (3) fremstille notemateriale for fremførelsen (partiturer og stemmer).

Synkronisering.

Synkroniseringen var planlagt at skulle foregå via intranett. Til tross for at vi visuelt hadde kontrollert at der var nettoppkoplingspunkter alle steder, viste det seg hurtigt at disse ikke var tilgjengelige i slusen mot amfiscenen, bevegelsesrommet, femte etasje og Sandvoldsalen. Da maksimum lengde for nettkabling vi hadde til rådighet var X00 meter, kunne der ikke regnes med et stabilt nett etablert med lange forlengerkabler. Der blev derfor straks behov for å etablere en ytterligere lydforbindelse til disse lokaliteter. Derved ble amfiscenen en umulighet og Stavanger-ensemblet rykket permanent til bevegelsesrommet (hvilket må beklages av kunstneriske grunner). Jeg måtte også fremstille et nytt Max/MSP-patch som kunne sende synkroniseringssignaler som lyd. Der var tale om sifferangivelser, som for eksempel "bokstav B" (sendt fra en samlet lydbuffer) og fleksible click-track (hvor det hurtig var mulig å endre tempo, preparasjonslag og taktart i forhold til behovene under prøvene).

Lyd og bilde.

Allerede innen sommerferien viste vi, at der måtte anskaffes et langt multikabel for å sende lyd- og videosignaler til og fra balkongen i fente etasje (Tromsø). Dertil hadde vi behov for å anskaffe omformerstikk så vi kunne sende videosignalet som lydsignal gjennom kablet, for å få det ut i den annen ende som videosignal igjen. Fysisk hang kablet ut over balkongkanten og ned til inngangsdøren og førtes gjennom denne (der var heldigvis rom nok for kablet mellom de låste dørene) tvers gjennom foajeen og inn i Lindemannsalen. Ellers blev lydforbindelser skapt via et kryssfelt i kontrollrommet til musikkhøgskolens opptaksstudie hvorfra der er direkte forbindelser mellom de fleste rom i 1. hus. Det er forbløffende hvorledes disse cirka femten år gamle forbindelser stadig fungerer, selv om ikke alle videosignaler kom helt støyfri gjennom deres dobbelte omformning.

At skape mening.

I løpet av sommeren hadde jeg komponert supplerende materiale. Utgangspunktet var Arnes klokke som klang i *cis* mens musikken hovedsakelig klang i *h*-moll. Det var heldigvis ikke så langt mellom de to: man kan tenke seg *cis* som værende annet trin i tonearten, men jeg arbeidede med kvintene *e – h – fis – cis – gis* og bygde denne akkord op ved å tilføye en ny tone for hvert slag på klokken (se eksempel). Klokken tillagde jeg vekt da klokkeklang spiller en stor rolle i Nordheims musikk (og liv).

Klokkeslagene gav, et for et, anledning til resitasjon av de utvalgte strofer fra Stein Mehrens dikt *–tittel–*. Dette forløp ble innledningen av verket. Men innen den fant jeg et pussig sammentreff. Den amerikanske komponist La Monte Youngs berømte kvint: *to be held for a long time* (Composition #7 1960) er nettopp kvinten *h – fis*. Denne kvint tenkte jeg holdt på orglet fra Trondheim mens publikum samlede seg i salen.

Aktualitet.

Etter Utøya-massakren den 22. juli fikk denne kvint en særlig betydning. Tomheten ble en posisjon hinsides sorg, vrede og redsel, hvor enn ikke tonekjøn hadde noe å tilføye. Som en gestus til offrene tilføyde jeg ennå en tekst, som kom til meg via assosiasjonen til klokkeklang, nemlig John Donnes tekst: "Intet menneske er en Ø, hel og ubeskåret i sig selv. Hvert menneske er et stykke av *Fastlandet*, en del av det *Hele*. Om en *Jordklump* skylles bort av *Havet*, bliver *Europa* mindre, på samme vis som en *Landtunge* bliver det, eller som et *Jordegods*, tilhørende *Dine Venner* eller *Deg Selv* må blive det. Hvert menneskes *Død* forminsker *Mig*, thi jeg er innesluttet i *Menneskeheden*. Gå derfor aldrig ut for at spørre: Hvem ringer *Klokkerne* for? Klokkerne ringer for deg." John Donnes tekst kan stå for modernitetens forståelse for helheten, at ofrene på Utøya er noe i os selv, der er drept; men også, at ofrene fra Utøya motiverer moderniteten og demokratiets fortsatte gyldighet.

Modernitetens afslutning.

Denne hilsen fra moderniteten hvis musikktradisjon er den, der er dominerende representert på de utdannelse de ny studerende starter på. Man kan endog betrakte Arne Nordheim som den siste 'store' i rekken av komponister, for postmoderniteten har fjernet de store prosjekter. I dag kan samfunnet ikke samle seg om én estetikk, et samlende prosjekt, vi lever i friksjonen mellom de mange parallelt eksisterende kunstneriske utsagn. Det blir nok kjennetegnet for den ungdoms fremtid, som i oppstartsuken går inn i den.

Eklektisisme.

Denne postmodernitetens relativisme anerkjenner samtidigheten av pluralismer. Konkret var sammensætningen av La Monte Young og Arne Nordheim det, der krevde en fortsettelse inn i verket. Det ble samtidig et praktisk grep. Mellom de to komponister skrev jeg musikk inn. Jeg måtte erstatte en vanskelig harpestemme med en transkripsjon for to bandoneons, blokkfløyte og celeste, hvilket brakte allusjoner til sydamerikansk tango. Folkeinstrumentene fra Bergen refererte tydelig til norsk folkemusikk. Musikken for Stavangerensemblen var utformet som en minimalistisk sats med referanse til innledningsakkorden (se eksempel) som er beskrevet ovenfor.

Allerede Nordheims verk inneholder denne eklektisisme. Hovedparten av verket står i h-moll og refererer til en tekst som inneholder skapelsesberetningen. Den ender i H-dur når lyset skapes. Underveis dukker en tolvtonesakkord opp som gradvis reduseres til tonen *h*. Fra én av de andre satsen i verket hentede jeg et kromatisk 'pling-plong' felt som var felles mellom Oslo og Bergen. Det ble i dette folkemusikkinstrumentene kunne utfolde seg. Derfor ble der, på den dramatiske h-moll akkord midt i satsen, anledning til en kort referanse til Johann Sebastian Bachs h-moll preludium.

Den endelige versjon fremstod således som én stor bevegelse: fra en tom kvint, over mol-tonaliteten inn i den lysende dur-tonalitet. Tross 22. juli beveger vi os videre, og inn i fremtiden med dens lys og håp!

Frem mot oppførelsen.

I uken før fremføringen blev der endelig vishet om hvem som faktisk deltok i oppstartukene. Det siste stemmemateriale blev fremstillet på én dag av en adrett innhyret noteansvarlig fra Filharmonien, en tidligere komposisjonsstudent.

Der ble avholdt et møte med dirigentene dagene før prøvene startet. Vi gjennomgikk partitur og jeg overlot dem ansvaret for at motivere deres musikere til prøvene, som kunne blive omfattet av meget ventetid på grunn av de tekniske vanskeligheter. De måtte også bringe forståelse for, at der var store utsving i stemmematerialet kvalitet. Dele av det opprinnelige materiale var ikke optimalt visuelt disponert grafisk (se eksempel).

Noen instrumenter måtte gitt tid til å 'fortolke' sig frem til hva de skulle spille. Dette gjaldt for eksempel gitarister som skulle dele en harpestemme imellom seg; klaverer som skulle illudere slagverksinstrumenter. Endelig var der spesialfremstillet materiale, som ikke hadde vært igjennom et første prøveforløp.

Anbefalingen var, at anse dette mer som et prosjekt end som en produksjon av et fullt gjennomarbeidet verk. Jeg pekte på at prosjektet krevde fleksibilitet med hensyn til produksjonens endelige kunstneriske mål, dypest sett kunne alt endres underveis. Vi organiserte hvilke mål hver dags prøver var tenkt å ha. Men de fikk også en vis frihet med hensyn til hvor lange prøver der behøvdes de første dage uten teknikk. Hver især måtte treffe individuelle beslutninger.

Før første prøve var der et plenum møte med samtlige medvirkende. Jeg motiverte prosjektet og prøvde å kommunisere de betraktninger som allerede er nevnt ovenfor. Håpet var, at de ny studerende skulle forstå, at de var inkluderte i en situasjon hvis resultat var åpent og kunne akseptere at deres deltakelse var underlagt andre krav, enn de, de ville oppleve ved en klassisk musikkfremførelse.

Prøveforløpet.

Samlet var der viet prosjektet fire dages prøver. Dessverre kunne tredjedagens prøve ikke finne sted i Lindemannsalen. Den dag kunne teknikken derfor ikke prøve. Meget av det tekniske utstyr måtte fjernes mellom tredjedagen og dagen for generalprøve og endelig fremføring. Det betød at der i utgangspunktet var konflikt mellom progresjonen for de instrumentale ensembler og teknikken. Dette er en kjent konflikt på Norges musikkhøgskole, og på mange andre steder, der produserer musikk, som ikke adapterer sømløst til standard situasjonen: hvor musikeren går inn på scenen og spiller, med et minimalt prøveforløp, og uten krav til en eventuell utvidet teknologi.

Første prøve var ment som en kort orienteringsprøve for hvert ensemble. Her skulle behov avdekkes for hvilket arbeide som krevdes av for eksempel gitaristenes 'lesning' av harpestemmen, pianistenes simulering av slagverksinstrumenter. Teknikk var ennå ikke klar denne dag og kunne derfor ikke avprøves.

Først i løpet av anden prøve nådde vi så langt med teknikken, at vi kunne avslutte prøven med en talt gjennomføring av verket: *På dette tidspunkt kommer publikum inn orglet i Sandvoldsalen spiller kvinten.* (pause - hvor vi hørte kvinten). *Nu er publikum kommet inn og resitator treder frem og resiterer John Donnes tekst* (hvoretter den blev lest...). *Så slår Tromsø på Arnes klokke (Pling), etc.* Ved denne prøve fungerte cue-patchet overraskende ikke, hvorfor jeg måtte telle synkroniseringen i mikrofonen til de enkelte lokaliteter.

Ved tredje prøve hadde vi ikke tilgang til Lindemannsalen og Oslo-ensemblet måtte øve i Levinsalen. Der måtte også gjennomføres en prøve for samtlige musikere, når de, etter å ha spillet på deres respektive lokasjoner, ville samles i Oslo. Prøven gjennomførtes ved at Bergen-ensemblet startet i Levinsalen med deres prøve. Deretter møtte samtlige musikere i Levinsalen til prøve med Oslo-ensemblet. Til sist samledes de enkelte ensembler på deres lokasjoner, mens Oslo-ensemblet arbeidede videre i Levinsalen.

Mandag morgen (på dagen for oppførelsen) gikk hovedparten av prøvetiden med at reetablere lyd og bildekontakt med hver lokasjon. Dette til tross for, at vi søndag aften hadde reetablert al kabling og avprøvd det. Først på dette tidspunkt oppdagede vi en misforståelse mellom teknikk og kunstnerisk leder og måtte da nyetablere den ekstra lydlinje tilbake med synkroniseringssignalet til fire av lokasjonene. Der blev akkurat mulighet for én gjennomspilning med både lyd og bilde.

Generalprøven lå sent op mod oppførelsen. Igjen var der plutselig problemer med lyd i Stavanger-ensemblet, som ikke hørte hva som ble spilt i Oslo. I den opprinnelige plan opererte vi med en kamerafører og teknisk assistent på hver lokasjon. Sistnevnte var spart bort. Vi hadde også planlagt en ekstra lydtekniker, en person med ansvaret for videomiksning utover den kunstneriske leder (som skulle sørge for synkroniseringen). Ved å bortspare den ekstra lydtekniker måtte rollene omfordes så jeg, som kunstnerisk leder måtte betjene både cue-programmet og videomiksning. Ved generalprøven blev disse bortsparinger merkbare.

Bortsparingene ble også merkbare på scenen. Som et obligatorisk innslag skulle der avspilles en fanfare i begynnelsen straks etter publikum var kommet inn. Planen var at fanfaren skulle stå på sidegangene og spille inn mot publikum. Men under dagens generalprøver ble dette endret, så fanfaren ble spilt bag fra orkestret. Dermed blev separasjonen mellom fanfare, den utholdte kvint, tekstlesning og verk utvisket. På grunn av den kunstneriske leders mange andre funksjoner førte dette til at en del tid blev bortkastet samt at det endelige resultat stod slappere enn spådd.

Oppførelsen.

Dørene ble åpnet for publikum fem minutter før konserttid. Da der var et større antall publikum enn forventet tog det lang tid innen salen var fylt. Vi startet diktopplesningen ca. tjue minutter for sent. Da vi ikke hadde hatt en samlet prøve på startforløpet ble der litt for lang tid mellom fanfare og verk start. Igjen, kunne vi ha ønsket bedre tid til prøveforløp. Dramaturgien i en sådan forestilling er annerledes enn normalt ved konserter. Derfor bør der avsettes spesiell tid til prøveforløp, hvor hele dramaturgien testes i sammenheng med omliggende innslag.

Allikevel var vi tilfredse med fremførelsen. De ny studerende tog ansvaret på alvor og leverte en flott prestasjon, både hvor de spilte på egne instrumenter, hadde

adaptert stemmer eller deltok i kor og med resitasjon. Dirigentene etablerte den nødvendig konsentrasjon under prøver og oppførelse. De tok relevante beslutninger når det var aktuelt og fungerte positive i relasjon til kunstnerisk leder. I betraktning av den ultrakorte reelle prøvetid fungerte lyd og bilde tilfredsstillende, selv om et par mindre personlige feil kunne ha vært unngått. Varigheten ble lengre en planlagt, hvilket igjen skyldtes, at der ikke hadde vært mulighet for flere regulære gjennomspilninger. Der har vært positive tilbakemeldinger fra flere kolleger som klart hadde oppfattet intensjonen med John Donnes tekst og gav uttrykk for, at de satte pris på at de fikk en følelsesmessig engasjerende opplevelse.

METATEKST:

Ovenstående tekst er en 'opplevelsens tekst'. Den beskriver beslutninger, som er nødvendige for at gjennomføre et tilsvarende prosjekt. Mengden av beslutninger er stor, hvilket fører til lengden og kompleksiteten av teksten. Spannet er tilsvarende stort: fra grunnleggende praktiske beslutninger til samfunnsrelevans, fra estetikk til teknologi, fra historisk respekt til produktiv fortolkning, fra praktisk realiseringsrom til skapende refleksjon. Testen relaterer til begrepet refleksjon, som er nødvendig i et kunstnerisk utviklingsarbeid. Men på samme tid er teksten et forsøk på å vise, at der relaterer en nødvendig relasjon mellom metaforståelse og det konkrete arbeid. Hermed blir teksten et eksempel på en del av det arbeid som det kommende Arne Nordheimssenter skal utføre. Musikken må gjenskapes, på samme måte som teatret gjensker klassikerne. Et led i denne gjenskapelse er, å skape relasjoner ut over verket selv, til problemstillinger i samfunnet, til aktuelle hendelser. Et annet led er å ta hånd om publikum, lade dem merke, at vi tillegger fremførelsen vekt, og søker at skape en sammenhengende opplevelse.

Takk til

Steinar Yggeseth for profesjonell og fleksibel hjelp til kopiering;

Alison Bullock Aarsten for praktisk bistand under hele prosjektperioden;

Knut Vik for teknisk assistanse og lojalitet når problemene gjorde os begge hissig;

dirigentene: Martin Olsen (Oslo), Elsiné Haugstad (Bergen),
Amund Haavardsholm (Trondheim) og
Thor Anders Trelease Eriksen (Tromsø);

samt de 89 medvirkende ny studerende.